

A NAGYKAMARÁSI LELETEK.

Dr. Novák József pénzügyi fogalmazó 1925 augusztus hó 3.-án arról értesítette az intézetet, hogy Nagykamarás község mellett az egyik halomban pár ásonyomnyira egy ismeretlen s eddig Csanádmegyében még elő nem fordult típusú edényt, cserép- és vastöredékeket, egy másik halomban pedig római kori téglákat találtak, melynek darabjai egy alagút bejáratát szegélyezik. Az intézet igazgatója e sorok íróját küldötte ki, aki

Fig. 1. kép.

és 5.-én az intézet gyakornokával együtt a helyszínére utazott és két napon keresztül a megnevezett halmokban kisebb árkok segítségével próba-ásatásokat végeztetett.

Nagykamarás község Csonkaaradmegyében fekszik. (1. kép.) A község határa a 75.000. térkép tanúsága szerint is igen változatos térszíni formákat tüntet fel. Területének legalacsonyabb magassági pontja 100 méterre fekszik a tenger színe felett, a legmagasabb pedig 109 méterre. E magasságkülönbségek között a térszín igen különböző magassági számokat mutat, mert a területet hosszanelnyúló kiszáradt erek szövevényes hálózata és az azokat követő természetes halomsorok láncolata ágazza össze-vissza. A mélyebben fekvő egykori erekben nádasok és kisebb mély-

ségű tavak foglalnak helyet. Az érpártját követő emelkedéseket a lakosság nem nevezi meg külön halomként szemben azokkal, amelyeket mesterségeseknek tart. Ezen változatos terepen igen sok helyen fordulnak elő régi cseréptöredékek, amelyek kétségtelenül a lakottság mellett szólnak, annyival is inkább, mert a határ közelében sehol olyan vizet nem találunk, melynek hordalékával együtt cserepek kerülhettek volna a mai szántóföldekre.

Az a halom, melyben a jelzett edényt találták, a községházától kb. 1½ km. távolságra fekszik, a községtől délkeletre a Kevermesre vezető országút baloldalán, az országúttól is kb. 1 km. távolságra. Düllő, illetve gyalogúton gyorsabban megközelíthető. Maga a düllő út azon az éren vezet keresztül, melynek mindkét oldalán több helyen megtalálhatók az említett őskori és népvándorláskori cserepek, bal oldalán pedig a végighúzódnó természetes emelkedést, ma már jobbra elszántott mesterséges halom egészíti ki. Ezen a halmon végeztük kutatásainkat. A halom alatt kisebb, rétes, vízállás és kákás terület fekszik. Átmérője mintegy 100—150 méter lehet. Tetején csak az elszántás nyomai látszanak, oldalainak szabálytalansága azonban arról tanuskodik, hogy jelentékeny részét a mélyebben fekvő vízállás részek feltöltésére elhordották.

A halomhoz érkezve első dolgunk volt annak a 2 méter széles, 1—1.20 hosszú ároknak a felkeresése, melyben a bejelentett edényt találták. Az árok a halom északkeleti lejtőjén feküdt. A próbakutatásra a szétosztott cserepek nagy száma adott okot. Mint a kutató Novák dr. elbeszélte, már egy ásónyomnyira cserepek és emberi csontok kerültek elő nagy összevisszaságban. A harmadik ásónyom pedig, mintegy 60 cm. mélységben koporsós temetkezés nyomait vetette felszínre. A sír háborítva nem volt. Arról, hogy férfi, vagy női csontváz volt-e, felvilágosítást nem kaptunk. A koporsós temetkezéstől, melynek tájolása délkeleti volt, északnyugat felé kb. 80 cm. távolságban, ugyanolyan mélységben állóhelyzetben találták az edényt. Belsejében rágcsló koponyája és csontjai közt vas rögöket találtak.

Az edény magassága 17 cm. Fenék átmérője 6.5 cm.; legnagyobb hasasodása 15 cm.; száj átmérője 14 cm. Nyakának bevágódása 11 cm. Korongon készült. Szürkére égetett. Finom iszapolású. Kihajló pereme mintegy fél centiméter vastagságú. (2. 9.)

A kisebbik töredékből egy tű darabja látszik, a nagyobbikban egy vas fibula rugójának töredéke La-Tene ízlésre mutat. Egyebet ezen a helyen nem találtak.

A halmot a tulajdonos útbaigazításai mellett négy helyen ástuk meg. És pedig a tetején egy helyen; a már említett árok folytatásaként egy helyen és a délnyugati lejtőn két helyen mindenütt az előbbi méretek szerint.

Az árkokból csak csont töredékek és cserép darabok kerültek elő; az eke erősen összevisszahányta-törte ezeket. Az ekenyom alatti érintetlen földben azonban sem újabb, sem régibb bolygatásnak nyoma sem volt.

A délnyugati lejtőn, a tetőhöz közelebb fekvő árokban, a nekünk elbeszélte és fennebb leírt módon és körülmények közt több csontvázhoz tartozó össze-vissza dobált csontok társaságában egy bolygatatlan koporsós

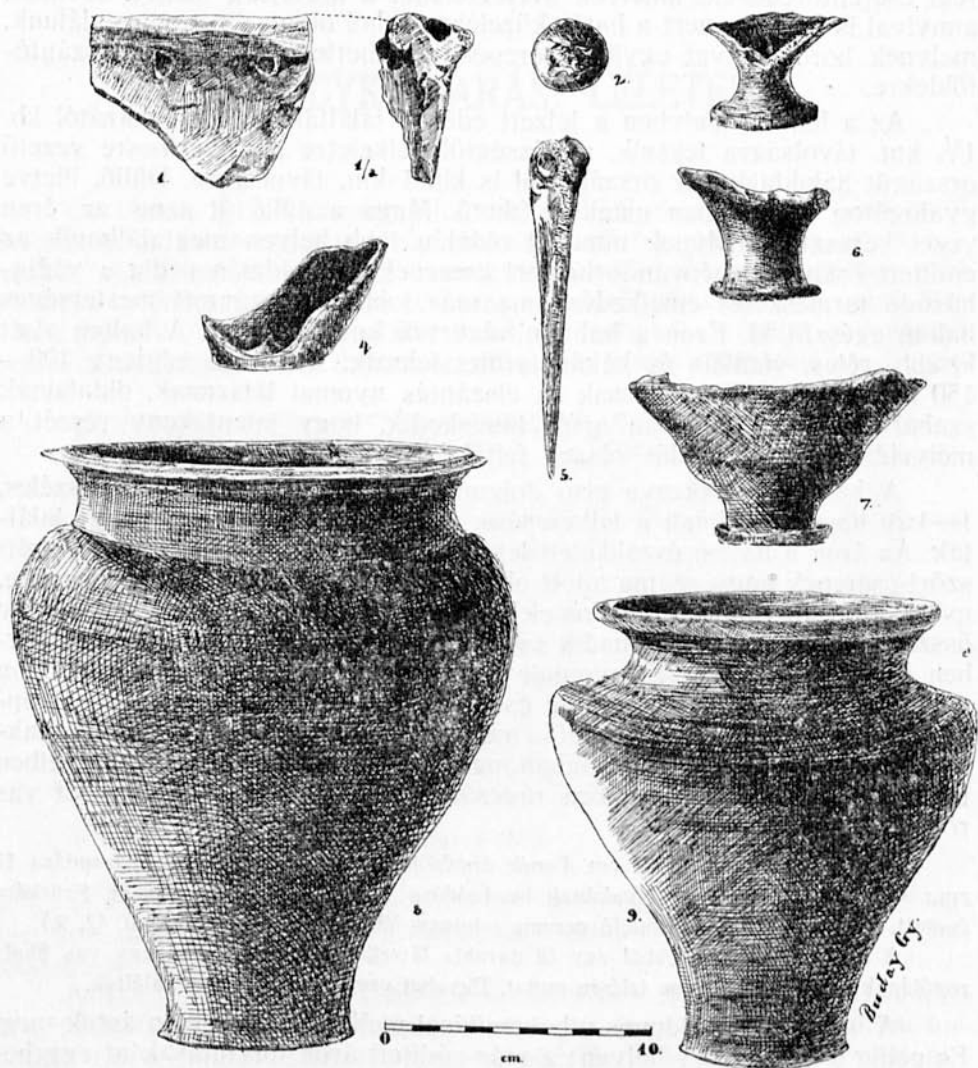

Fig. 2. kép.

női csontvázra bukkantunk, amely mellett azonban semmit sem találtunk. Közelében sem volt semmi.

A fentebb leírt sírok folytatásában apróbb cseréptöredékek alatt mintegy két méter szélességben és hosszúságban tűzhely égett rögeit találtuk. Alattuk azonban semmi sem volt.

A halomnak a szomszéd tulajdonos tarlójára eső erősen lehordott részen $2\frac{1}{2}$ —3 méter széles és hosszú területen 40 cm.-re a felszín alatt nagy kiterjedésű tűzhelyet találtunk, melynek szilárd alját negymennységsű cseréptöredék alkotta. A talált töredékek legjellegzetesebb darabjai a következők:

1. *Talpas edény talptöredéke.* Talpának átmérője 2·9 cm. Az edény kiszélesedéséig terjedő magassága 2 cm. Középfínoman iszapolt szürke anyagból. A talp kiugrása alatt 2·4 cm.-re keskenyedik. Falvastagsága 0·5 cm.

2. *Ugyanaz.* A törés az átmérő irányában megfelezte a töredéket. Átmérője 5 cm.; magassága 3 cm. Alsó pereme kihajló. Fínom iszapolású. Égetése világos. Falvastagsága 0·3 cm.

3. *Ugyanaz.* Átmérője 3·7 cm.; kiugrás előtti szélessége 2·9 cm. Magassága 2 cm. Közepes iszapolású sötétszürkére égett anyagból készült. Falvastagsága 0·5 cm.

4. *Ugyanaz.* 4·5 cm. átmérőjű. Kiugrás előtt 3·5 cm. széles. Magassága 3·2 cm. Közepes iszapolású. Szürke tónusú. Falvastagság 0·6 cm.

5. *Ugyanaz.* Fenék átmérője 3·5 cm. A fenék felett 0·7 cm.-re 4 cm.-es átmérőjű perem húzódik. Kiszélesedés előtti átmérője 2·9 cm. Magassága 2·5 cm. Falvastagsága 0·8 cm. Szemcsés iszapolású. Világosszürke tónusú.

6. *Ugyanaz.* Fenék átmérője 4·5 cm. Kiszélesedés előtti része 2·5 cm. Magassága 3·5 cm. Falvastagsága 0·65 cm. Közepes iszapolású. Szürke tónusú. (2. 3.)

7. *Ugyanaz.* 4·3 cm. átmérőjű fenékkal, melynek szélei peremesen visszahajlanak. Legkeskenyebb része 2·95 cm. átmérőjű. Talpmagassága 2·5 cm. Falvastagsága 0·8 cm. Fínom iszapolású, vörös égetésű. (2. 6.)

8. *Ugyanaz.* Fenékátmérője 4·45 cm. Talpának pereme 1·15 cm.-re visszahajlik. Legkeskenyebb része 3·3 cm. Magassága 1·55 cm. Falvastagsága 0·85 cm. Fínom iszapolású, vörös égetésű. (2. 7.)

9. Korongon készült *edény alsó részének töredéke.* Fenék átmérője 4·60 cm. Fínom iszapolású, vörös égetésű. Falvastagság 0·35 cm. (2. 4.)

10. *Ugyanaz.* Fenék átmérője 10 cm. Belső részén az edény fala közvetlen a fenék felett 0·5 cm.-re bemélyed. Falvastagsága 0·85 cm. Közepes iszapolású, sötétszürke égetésű. Fenékének falvastagsága 0·55 cm.

11. *Ugyanaz.* Fenék átmérője 8·5 cm. Belső része az előbbihez hasonló módon bemélyed. Falvastagsága 0·65, de ez a fenékrészen 0·25 cm.-re elvékonyodik. Iszapolása fínom, égetése vöröses.

17. *Az előbbihez teljesen hasonló töredék.*

13. Szögletesen végződő *edény perem csúcsa.* Jól iszapolt, szürkés égetésű. Falvastagsága 0·7 cm.

14. *Alj töredék.* 6·3 cm. átmérőjű feneke ki van lyukadva. Szemcsés, kavicsos anyagból van égetve. Falvastagsága 1·2 cm.

15. 17 cm. átmérőjű *tányér vagy fedő töredéke*. (Az átmérő csak a helyreállítás rajza alapján állapítható meg.) Szélén 2-35 cm. széles közepén bemélyedő perem fut végig, melynek vastagsága 0-85 cm. Iszapolása finom. Égetése vörös.

16. Finom iszapolású *edény szájtöredéke*. Tónusa szürke. A perem vastagsága 2-61 cm. Nyaka hirtelen mélyed be.

17. Közepes iszapolású *edényperem* két feliüggesztésre használható lyukkal. A perem szélessége 3-5 cm., a lyuk átmérője 1-15 cm. A két lyuk egymástól való távolsága 3-2 cm. A belefűzött zsinór az edény belső oldalán volt megerősítve. Tónusa szürke. (2. 1—1/a.)

18. *Szalagos fültöredék*. Szélessége 4-1 cm. Vastagsága 1-75 cm. Hosszában két részre oszlik. Egyiknek szélessége 1-75 cm., másiké 2-26 cm. Közepes iszapolású. Szürke tónusú.

19. *Táltöredék*. Félcm.-es talpa van, melynek átmérője 8-5 cm. Iszapolása finom. Tónusa szürke.

A leírtakon kívül még számos töredék került elő, amelyek az itt leírt cserepekhez tartozó oldalrészek voltak. Díszítés egyiken sem volt. Égetésük és finomságuk a felsoroltakkal megegyezett.

Közvetlen a tűzhely alatt 60 cm. mélységben egy a kiásás alatt megsérült edény került elő, amely mellett szarvasmarha bütyök csontja feküdt.

Az edény magassága 22-8 cm. Szájátmérője 18-5 cm., fenék átmérője 9-8 cm., legnagyobb öblösödése 20 cm. Pereme kiugró. Félcentiméternyire bemélyedő nyaka után enyhén vállasodik. Korongon készült. Közepes iszapolású. Falvastagsága 0-4 cm. (2. 8.)

A két tarló közti krumpli földön előkerült tárgyak a következők:

13. cm. hosszú csontár, amely eléggé kilúgozódott és egy 2-4 cm. átmérőjű égett agyaggömböcske.

A tulajdonosok elbeszélése szerint, szántásközben is, de főleg akkor, mikor a halom egyes részeit a vízállásos helyek feltöltésére elhordták, nagyszámú csont mellett sok edény és edénytöredék került elő, amelyek formája a most kiásott formákkal egyező volt. Ezeket természetesen széttörték. De kerültek elő pénzdarabok és gyöngyök is, sőt ezüst dolgokra és karperecekre is emlékeztek.

Ezekből a gyöngyökből és ékszerekből sikerült néhány darabot megszerezni. Megszereztünk 9 drb. egész és 7 drb. törött pásztaüveg gyöngyöt és 23 vörös kőből négyzetes csiszolással készült lapos gyöngyöt, továbbá egy szürkés anyagból készült 1-5 cm. hosszú és 1-4 cm. átmérőjű gyöngyöt. (3. 8.) Előkerült egy erősen megreszelt, két összeillő végén kiszélesedő bronz karperec (3. 7.), egy bronz szegfej (3. 1—1/a.), három ismeretlen rendeltetésű megreszelt szegecske (3. 3—6.) és egy ezüst fibula letört tűjével együtt. (3. 2.)

Előkerült még Sípos jegyző úr által összegyűjtött e helyen talált pénzek közül néhány darab. És pedig.

Mária Terézia görzi 1 soldója; II. József 1781. évi egy krajcárosa, I. Ferenc 1807-es 15 krajcárosa; és egy szabadságharc alatt vert 1849-es 3 krajcáros. Mindezeknél fontosabb az az érem, melynek előlapján Marcus Aurélius császár feje vehető ki.

Az előforduló leletek typusa néhány darabtól eltekintve, melyek importáltak látszanak, barbár kézimunkára mutatnak. A vas és ezüst fabulatöredék és a római pénz azt mutatják, hogy a telep a Kr. utáni 2—3. századból való. A koporsós temetkezések a modern írások tanúsága szerint a XVIII. sz. derekától a XIX. sz. közepéig terjednek. Teljes hitelesítése csak az egész telepet felölelő rendszeres ásatástól várható

*

A halom, amelyben az állítólagos téglákat találták, a községtől keletre mintegy 5 km.-re fekszik a kétegyházi országút mellett a Botosi-

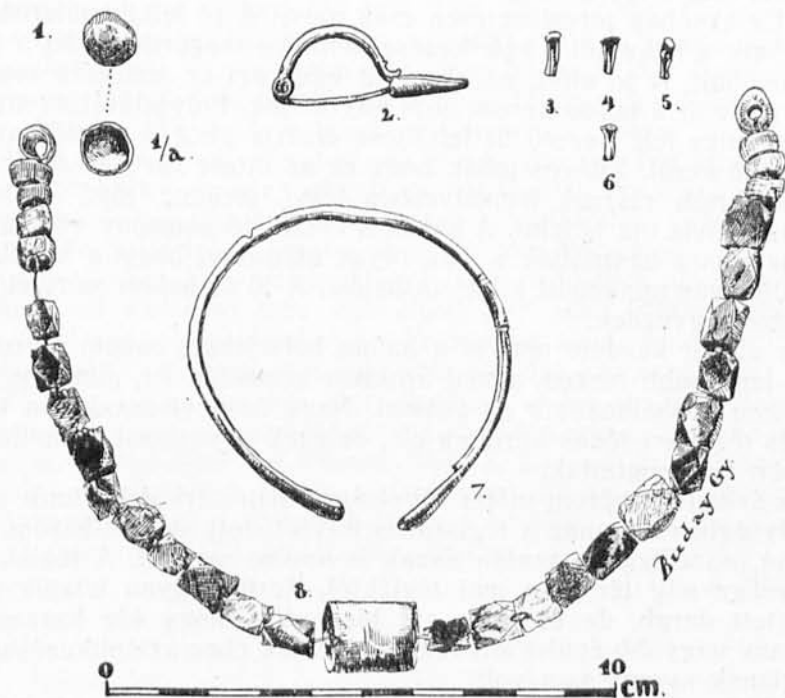

Fig. 3. kép.

pusztán. A 109-es magassági jelzés van rajta s az egész határnak legmagasabban fekvő pontja. Könnyen érthető tehát, hogy ezt a legmagasabban fekvő pontot a nép képzelete üresen nem hagyhatta. A róla szóló legendákat még csak jobban megerősítette az a hatósági intézkedés, amely már akkor sem engedte a halmot rendes művelés alá venni, mikor már egész a lábáig mindenütt szántóföldek voltak. Így egészen természetesen, hogy a kincskeresők annyival is inkább kísérleteztek a felbontásával, mert a szájhagyomány szerint a kóbor cigányok háromnapos kísérletezés után úistszámra vitték el belőle a kincset. A tanyák magyar,

sváb és oláh lakossága ezeknek a meséknek felült s kísérleteztek az alagútba való behatolással, de mikor már a száját sikerült kibontani, lámpájukat a kitóduló szél eloltotta, s a kitóduló bűzhödő levegő miatt előre hatolni nem mertek. A kincs mellett erősen tartotta magát a környék lakói közt az a szájhagyomány, hogy a török időkben a gyulai várral volt a halom összeköttetésben.

A Botosi-halom és a Botosi-tó közt is összefüggést keresnek. Azt állítják, hogy a tó mélysége és alakja a halom magasságának és alakjának felel meg s így kétségtől mentesen tartják, hogy valamikor abból hordották. Ez azonban természetesen csak mese. A tó félkilométernél távolabb fekszik a halomtól s keletkezése könnyen megérthető, ha a terepet megszemléljük. A tó előtt, az országút egy régi ér területén megy keresztül, mely ér a tavon keresztül is folytatódik. Folytatását azonban ma egy Kevermes felé vezető út feltöltése elzárja attól a résztől, amely a darab mögé kerül. Világos tehát, hogy ez az úttest zárta el az ér részét s a megmaradt résznek legmélyebben fekvő területe tóvá szélesedett, ahova az esővíz ma is lefut. A kárával benőtt tó alacsony vízállású. Ma kenderáztatásra használják s vize olyan alacsony, hogy a kévékre dobott földhányás mindenütt kilátszik belőle. A tó és halom méretei csak a fantáziában egyeznek.

Az alagút kezdete nem is a halom belsejében, hanem az országút melletti lankásabb részen, a mai árokban kezdődik. Itt, mintegy 15 méter hosszan próbálkoztunk az ásással. Nagy összevisszaságban természetkövek és téglatöredékek kerültek elő, de ezek egymással semmiféle összefüggést nem mutattak.

Az árkon túl három méter távolságra újabb árkot húztunk, ahol 60 cm. mélységben ugyanaz a téglarakás folytatódott, de két-három, többé-kevésbé összefüggő s azután annak is nyoma veszett. A téglák alakja és nagysága alig tér el a mai tégláktól. Került ugyan köztük néhány lekerekített darab, de ez csak azt bizonyítja, hogy ide használt téglák, valami nagyobb épület anyagából kerültek ehez az építkezéshez. Római téglának nyoma sem volt.

A 35 éve itt szolgáló oláh csősz állítása szerint, a halom és környéke még a háború előtti évben is szőlővel volt beültetve. A kukoricásban ma is látszik a nyoma az elvadult szőlőnek. Ez az állítás, mely így bizonyítva is lett, megerősítette bennünk azt a feltevést, melyet láttatlanban állítottunk fel, *hogy egy pincének a maradványaival állunk szemben, melyet a nép fantáziája alagúttá formált.*

Kiásatását csak azért tartottuk szükségesnek, hogy az esetleg előforduló római téglákat megtaláljuk.

A téglákon kívül egyetlen cseréptöredéket találtunk, amely durván iszapolt, alsó peremén díszített 0.8 vastagságú edényfenék részéből való.